

Ilgas Alfonso Maldonio ir Dainos Avuotinio dialogas: kalbasi rašytojai – kalbasi literatūros

VIGMANTAS BUTKUS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

vigmantas.butkus@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6930-5716>

Avotiņa Daina 2018. *Soliņš pie Salacas*, [priekšvārda autors Jānis Peters], Rīga: Zvaigzne ABC, 237 p. ISBN 9789934077920

Latvių poetės, prozininkės, vertėjos Dainos Avuotinio (*Daina Avotiņa*, g. 1926) nuopelnai lietuvių literatūrai, kultūrai, mūsų ir latvių literatūrų ryšių skatiniui, plėtotei yra neabejotini. Į latvių kalbą ji išvertė netoli keturiasdešimties lietuvių autorių: Vinco Mykolaičio-Putino, Salomėjos Nėries, Alfonso Maldonio, Justino Marcinkevičiaus, Vytauto Bubnio, Juozo Apučio, Romualdo Granausko, Sauliaus Šaltenio, Violetos Palčinskaitės, Kęstučio Kasparavičiaus, Alvydo Šlepiko ir kitų, knygų. Be to, yra įvairiai tarpininkavusi verčiant latvių literatūrą į lietuvių kalbą, organizavusi bendrus literatūrinius renginius. Jos originaliojoje kūryboje pasirodo išmaniai įkomponuoti lietuviški motyvai, o 1968 m. ji išleido elegantiškos eseistinės manieros knygelę apie Lietuvą *Vakariniai pašnekesiai (Kelionės užrašai ir apmąstymai) (Vakaru valodas (Ceļa piezīmes un pārdomas))*.

Avuotinio darbai įvertinti aukštais valstybiniais ir kitokiais apdovanojimais: 2008 m. jai įteiktas ordino *Už nuopelnus Lietuvai* Karininko kryžius, 2014 m. – Latvijos *Trijų žvaigždžių ordinas*. 2022 m. rašytoja pagerbta turbūt pačia prestižiškiausia Latvijos literatūros metų premija (*Latvijas Literatūras gada balva*) – premija už viso gyvenimo kūrybą (*Mūža balva*), pabrėžiant reikšmingą autorės indėlį į literatūrą.

Recenzuojamosios knygos *Suolelis prie Salacos (Soliņš pie Salacas)* pagrindą sudaro Avuotinio ir poeto Alfonso Maldonio (1929–2007) susirašinėjimas, trukęs ilgiau nei keturis dešimtmečius: pirmasis laiškas rašytas 1965 m.,

paskutiniai – 2007 m. rudenį. Priminsiu, kad Maldonis mirė tų metų spalio 6 d., o paskutinis jo laiškas datuotas rugsėjo 19 d. Laiškų visumą¹ knygos pradžioje ir pabaigoje Avuotiniai informatyviai papildo įvadinėmis ir baigiamosiomis savo pastabomis, o daug konkrečių laiškų palydimi jų kontekstus, potekstes, detales aiškinančiais jos komentarais.

Kaip prasmingi intarpai į korespondenciją vienur kitur įkomponuojami ir ją savitai praplečia abiejų poetų eilėraščiai: maždaug dvidešimt Maldonio eilėraščių, verstų Avuotinės, ir apie dešimt jos pačios. Šie eilėraščiai kitokios kokybės, bet šiek tiek panašios strategijos naratyvu papildo korespondenciją. Labai turiningai leidinių papildančiais, sykiu ją, visą susirašinėjimą reflektuojančiais tektais reikia laikyti palyginti ilgą knygos įvadą, parašytą poeto Janio Petero (Jānis Peters, g. 1939), ir konceptualų poeto Knuto Skujenieko (Knuts Skujenieks, 1936–2022) įrašą apie publikuojamus laiškus, kurių originalus jis skaitė viešėdamas pas Avuotinį jau po Maldonio mirties. Šios viešnagės metu Skujeniekas esą ir rekomendavęs publikuoti ne tik Maldonio laiškus, kaip iš pradžių buvo sumanyta, bet ir pačios Avuotinės, sykiu pridėdant „laiškų aiškinimus“ (p. 94).

Reikia pažymėti, kad visa minėtoji medžiaga (laiškai, komentarai, poetiniai tekstai, pastabos...) pateikiama laikantis ne griežtų mokslinių, tekstologinių principų, kurie reikalautų sistemingo vientisumo, preciziško tikslumo ir visiško objektyvumo, bet – gerokai laisvesne maniera. Pastarąją turbūt galima pavadinti kultūrologine pačia plačiausia šio žodžio reikšme. Nepaisant to, kita vertus, ir būtent dėl to – dėl iš esmės chronologiško laiškų išdėstymo, bet neretai subjektyvaus, asociatyvaus kitos medžiagos struktūravimo, komentavimo – knyga verta visapusiško dėmesio įvairiais aspektais.

Iš jų ryžtuosi išskirti ir, įvertindamas recenzento žvilgsniu, konspektyviai pristatyti tris aspektus, kurie, mano nuomone, yra patys reikšmingiausi tiek lietuvių ir latvių literatūrinių sąsajų istorijai, tiek ir lietuvių literatūros istorijai. Šie aspektai: 1) komplikuotas abu poetus siejantis meilės ryšys, peraugantis į visą gyvenimą trunkančią emocingą draugystę ir produktyvų kūrybinį bendra-

1 Susirašinėta lietuvių kalba, išskyrus vieną kitą išimtį. Pavyzdžiui, 1969 m. sausio 8 d. laiško, rašyto iš Maskvos, pradžioje Avuotiniai sako jį rašysianti rusiškai, „nes čia neturiu lietuvių [kalbos] žodyno, o be jo dar neišsiverčiu“ (p. 87). Dėl to pirmuosius kelerius ar keliolika susirašinėjimo metų ji pirmiausia pasirašydavusi laiškų juodraščius (p. 31), o vėliau ne kartą atsiprašinėja, kad lietuviškai rašyti yra primiršusi, – kaip pavyzdį galima nurodyti pirmąjį 1994 m. rugsėjo 12 d. laiško sakinį: „Esu jau pamiršusi lietuviškai rašyti, tačiau tikiu, kad vis dėlto suprasi“ (p. 178).

darbiavimą; 2) ištisios literatūrinės epochos – nuo XX a. šešiasdešimtųjų metų vidurio iki XXI a. pradžios – abiejose šalyse atspindys, dėmesį koncentruojant ties šių šalių literatūrų sąsajomis, ties asmeniniais ir kūrybiniais lietuvių ir latvių rašytojų santykiais; 3) Alfonso Maldonio visuomeninių, politinių, kultūrinių ir panašių nuostatų evoliucija, išsamiausiai, dinamiškiausiai laiškuose pasireiškianti maždaug nuo 1990 metų.

Draugystė, taip pat kaip ir meilė, kartais į žmogaus gyvenimą ateina kaip dangaus palaiminta, paties Dievo duota dovana. Kartais atsitinka, kad jų net neįmanoma atskirti – kur meilė, kur draugystė. Kur prasideda viena, kur baigiasi kita (p. 19).

Taip Avuotinia pradeda savo įžangines pastabas, o skaitytojui kuo toliau, tuo labiau aišku, kad pradinis šio ilgo bendravimo ir susirašinėjimo impulsas, o kurį laiką ir tolimesnė paskata buvo meilės jausmas. Tiesa, slepiamas ir kažkiek slopinamas, jaučiant pareigą, atsakomybę turimoms šeimoms (abu poetai jau buvo vedę), panašu, kad net sutartas laikyti *tabu*: viename 1969 m. laiške Avuotinia po atviravimų net dukart atsiprašo per daug priartėjusi prie „mūsų ‚uždrausto‘ klausimo“, prisipažįsta užsisvajojusi ir įėjusi „uždrauston zonon“ (p. 88, 89). Ne kartą prasitaria apie vienas kito supratimą be žodžių. Viename komentare minimas ilgas lietingas vakaras, dviese praleistas mažoje Vilniaus kavinukėje daugiau tylint negu kalbantis, po kurio išsiskirta geležinkelio stotyje. Ten Maldonis „[I]ki vienas stovintis perone ir žiūrintis pavymui“ (p. 102), o Avuotinia tąsyk traukinyje parašiusi akivaizdžiai meilės gaidomis persmelktą eilėrašį „Vėjas paskui traukinį“ („Vėjš aiz vilciena“), kurio leitmotyvu galima laikyti dukart pasirodantį metonimizuotą nebyliai šaukiančio, tylint šaukiančio perono įvaizdį (p. 103).

Atrodo, kad pagrindinis stimulus, dėl kurio Avuotinia išmoko lietuvių kalbą ir tapo entuziastinga lietuvių literatūros ambasadore Latvijoje, buvo jausmas Maldoniui. Avuotinos susidomėjimą Lietuva, jos literatūra, kultūra, vertimus iš lietuvių kalbos, kurių rimtas pirmasis buvo būtent Maldonio eilėraščių knyga *Auga medžiai* (*Aug koki*, 1968), gal ir klysdamas, bet drįsčiau įvardyti tam tikra kultūrine sublimacija pačia pozityviausia, kilniausia šio žodžio reikšme. Maldonis apibūdinamas kaip kompetentingas, patikimas vedlys, padedantis susivokti tuometės lietuvių literatūros ir kultūros, jų istorijos procesuose. Komentaruose Avuotinia rašo: „Alfonsas ne tik rekomenduodavo man, ką [iš lietuvių literatūros] versti, bet ir aprūpindavo originalais“ (p. 90); „Alfonsas lietuvių literatūros

klausimais buvo pagrindinis mano patarėjas ir kritikas“ (p. 120). Sakoma, kad būtent Maldonio tarpininkavimas padėjęs atrasti tikrąją Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, Vinco Mykolaičio-Putino kūrybos didybę², kitų reikšmingų lietuvių autorių kūrybą. Pavyzdžiui, dar 1998 m. pavasarį klausiamo patarimo, kokį „naują ir gerą jūsų romaną“ (p. 193) Maldonis rekomenduotų išversti į latvių kalbą, o šis rašo, kad, neapsiėmęs to nuspręsti vienas pats, tad pasikonsultavo su tais kritikais ir prozininkais, kurių, anot jo, „nėra paveikę konjunktūriški niekai“, ir pasiūlo Vandos Juknaitės romanus *Šermenys* ir *Stiklo šalis* (p. 196).

Laiškai byloja, kad nuo pat pradžių ilgą laiką intensyviau, atviriau, išsamiau jausmus, draugiškas emocijas reiškė ir iniciatyvą bendrauti, susitikti rodė Avuotinia. Maldonio laikytasi santūriau, rašyta glausčiau, mažiau asmeniškai. Vėliau situacija keičiasi: jo laiškai ilgėja, atvirėja, asmeniškėja, nors poetai ir nebesusitinka, bet gana ryškus jo noras dažniau bendrauti bent per nuotolį, o Avuotinia viename komentare rašo skausmingai pajutusi, „kad jis jaučiasi labai, labai vienišas“ (p. 231).

Itin iškalbingu ir jautriu visų šių būsenų apibendrinimu reikėtų laikyti 2006 m. kovo mėnesį parašytą Maldonio eilėraštį „Suolelis prie Salacės“³, kurio pavadinimas, akivaizdu, buvo tiesioginė inspiracija taip pat pavadinti ir visą recenzuojamąją knygą. Avuotinia publikuoja jo vertimą, prieš tai ne visai tiksliai pacitavusi įžvalgų, daug ką paaiškinantį literatūrologės Donatos Mitaitės sakinį apie šį eilėraštį: „Yra tik nujaučiama, kad smarki užšalusios upės srovė pasakoja apie dviejų likimo atskirtų žmonių dramą ir jų jausmus...“ („Ir tikai nojaušams, ka aizsalušās upes dzīvā straume stāsta par divu likteņa šķirtu cilvēku drāmu un viņu jūtām...“, p. 225)⁴.

2 Kaip solidžias tokių atradimų pasekmes galima nurodyti Avuotinio čiurlioniškų motyvų ir intonacijų meilės eilėraštį „Rex“, kuris slapta galėjo būti dedikuotas Maldoniui (pasak autorės, jis yra parašytas „be žodžių kalbantis“ su Maldonio dovanota skulptūrele *Rex* ir įtrauktas į pristatomą knygą, p. 67–68); sykiu su Maldoniu sudarytą ir Avuotinio išverstą Mykolaičio-Putino eilių knygą *Esības stunda (Būties valanda)*, 1973).

3 Teisinga upės pavadinimo forma lietuviškai yra „Salaca“, tad kilmininkas turėtų būti „Salacos“. Tuo metu Avuotinia jau kuris laikas gyveno šiaurės Latvijoje, Mačkalnuose (Mačkalni) prie Salacos upės. Su vienu laišku Maldoniui ji buvo nusiuntusi „atviruką, kuriame regima Salaca prie Mačkalnų“, o Maldonis į tai sureagavo dėkodamas, „kad atsiuntei tą vaizdą su suoleliu prie Salacos“, ir prisipažino pradėjęs eilėraštį „[a]pie tą Tavo Salacą“ (p. 220, 221).

4 Netiksliai išverčiamas ir cituojamas šis sakiny: „Tik nujaučiami kaip užšalusios upės srovė (tiesa, „sūkuriojanti po ledu“) dviejų likimo išskirtų žmonių jausmai, visa santykių drama eilėraštyje „Suolelis prie Salacės““. Tiesa, ne mažiau iškalbingas ir kitas Mitaitės sakiny apie šį eilėraštį: „Priešpaskutinėje strofoje minima „klupinėjanti širdis“, atrodo, kad visas eilėraštis paklūsta klupinėjančios širdies ritmui“ (Mitaitė Donata 2008. „Paskutinis Alfonso Maldonio tikrumas“, *Metai*, 8–9, p. 169).

Kabant apie antrąjį aspektą, reikėtų vardyti daug rašytojų, kitų literatūros žmonių, kurie vienokiu ar kitokiu būdu patenka į susirašinėjančiųjų interesų ir dėmesio lauką. Pirmiausia – tuos, su kuriais palaikyti bičiuliški ar artimesni kolegiški santykiai, reflektuojant šių santykių dinamiką, pačias įvairiausias bendravimo formas: nuo dalijimosi kasdienės buities rūpesčiais ir džiaugsmais iki dialogų, ginčų – net karštų – kūrybiniais, pasaulėžiūriniais klausimais. Asmeniškai portretuojami Algimantas Baltakis, Justinas Marcinkevičius, latvių poetai Skujeniekas, Olga Lisovska (Olga Lisovska, 1928–2015), Maris Čaklajis (Māris Čaklais, 1940–2003), Imantas Zieduonis (Imants Ziedonis, 1933–2013), vertėjas Alfonsas Sukovskis (Alfons Sukovskis, 1910–1998), dar vienas kitas. Laikantis tam tikros distancijos, bet kartais ir gana impulsyviai aptariama Aleksandro Čako (Aleksandrs Čaks, tikr. Aleksandrs Čadarainis, 1901–1950), Ojaro Vaciečio (Ojārs Vācietis, 1933–1983), Arijos Elksnės (Ārija Elksne, 1928–1984), Eduardo Mieželaičio, Kosto Korsako kūrybinė veikla, vertimo iš vienos kalbos į kitą reikalai.

Pavyzdžiui, komentaruose minima, kad į Kosto Korsako vertimus iš latvių poezijos pačioje Latvijoje žiūrима – pridursiu, kad motyvuotai žiūrима, – labai rezervuotai: apie juos kalbėta „kaip ne visai gerus, jei dėl šventos ramybės nepasakytume dar griežčiau“ (p. 152), o „Korsako verstas Rainis esą praradęs savo didybę“ (p. 73). Avuotiniai rekomendavę versti Mieželaičio kūrinius, tačiau jo „darbų vertimai man niekaip nesisekė – aš juose neradau sielos“ („es tajos neatradu dvėseli“, p. 148). Pats Mieželaitis itin aukštai vertinęs Čako kūrybą, 1967 m. ar 1968 m. rūpinęsis jo knygos išleidimu Lietuvoje (p. 83), o Avuotinia 1969 m. birželį rašytame laiške jau svarstė, kas galėtų šią knygą, sudarytą latvių literatūrologės Intos Čaklos (Inta Čaklā, 1941–2016), išversti į lietuvių kalbą: „Būtų puiku, jei tą darytų Justinas [Marcinkevičius]. Galėtų ir Vladas Šimkus“ (p. 100)⁵.

Nemažai dėmesio skiriama Mykolaičio-Putino, Maldonio, Marcinkevičiaus kūrinių vertimams į latvių kalbą. Apie Marcinkevičiaus kūrybą, jos refleksiją Latvijoje, pripažįstant jo talentą ir lyderystę, rašoma su ypatinga, gal net pernelyg padidinta atida. Septynias Marcinkevičiaus knygas išvertusi Avuotinia prisipažįsta: „Justino *Mindaugą*, *Katedrą* ir *Mažvydą* aš pati laikau vertingiausiais savo vertimais“ (p. 122).

Įvairiai ne kartą aptarinėjama Maldonio versta Zieduonio poezijos knyga *Skrajūnas akmuo* (1983), kuriai pažodinius vertimus darė Avuotinia, šiame

5 Minima Čako knyga, pavadinta *Poezija*, lietuviškai pasirodė 1973 m., o ją išvertęs Šimkus savo darbą atliko kone be priekaištų.

darbe jausdamasi „tarpininke ar patikėtine“ tarp abiejų poetų (p. 131). Išsakomos pastabos, esą Zieduonis į šią Lietuvą išleista savo knygą žiūrėjęs rezervuoti, gal netgi kiek iš aukšto („augstprātīgi“, p. 132). Net praėjus daugiau nei dviem dešimtmečiams Maldonis grįžta prie šios temos ir 2006 m. balandžio 23 d. datuotame laiške įtarinėja pora kolegų lietuvių rašytojų tuomet įkalbėjus Zieduoniui, kad *Skrajūnas akmuo* išverstas prastai, apgailestauja, kad po šios knygos pasirodymo judviejų su Zieduoniu ryšiai nutrūko. Avuotinia jį ramina, komentare paaiškindama neseniai kalbėjusis su Zieduoniu, šis dėl tokių įtarinėjimų tik nusijuokęs, o dėl nutrūkusių ryšių filosofiskai pasvarstęs, kad ilgai nesusitinkantys žmonės paprasčiausiai atitolsta vienas nuo kito. Apskritai knygoje apie Zieduonį susidaro išpūdis kaip apie permainingų nuotaikų, impulsyvų žmogų, tikrai neaišku kaip žiūrėjusį į Maldonio vertimus. Impulsyvumą rodo ir į aptariamąją knygą integruotas jo 1977 m. laiškas Avuotiniai iš Druskininkų sanatorijos, į kurią kelialapį jam parūpino tuomet aukštas pareigas ėjęs Maldonis.

Matuojant ano meto masteliais, tiek Avuotinia, tiek Maldonis XX a. 7–8 dešimtmečiais užėmė svarbias pareigas, ypač Maldonis, kuriam ir 9 dešimtmetyje puikiai sekėsi ne tik darbinė, bet ir partinė karjera SSSR komunistų partijos aukščiausiose Lietuvos struktūrose. Tai reiškia, kad jiedu galėjo daryti didesnę ar mažesnę, bet tiesioginę įtaką tuomečiams literatūros procesams (žinoma, atmetus daugybę ideologinių kompromisų, kurie buvo tiesiog neišvengiami). Visa knygos medžiaga byloja šią įtaką buvus teigiamą, o jos bendrą tendenciją galima apibūdinti kaip pakankamai sistemingą rūpestį savos literatūros estetinė kokybe, kiek įmanoma autentiškesnės nacionalinės tapatybės raiška joje, abiem literatūroms reikalingų, naudingų tarpusavio ryšių mezgimu ir tvirtinimu.

Liūdna, kad nutrūkę latvių ir lietuvių rašytojų ryšiai.

Jie, žinoma, vis dar tebeegzistuoja, bet, mano nuomone, ne tokie tvirti, kokie buvo mums. Tačiau knygos, mūsų išverstos knygos liko. [...]

Politika man nepatinka, vis dėlto seku, kas vyksta pas mus ir pasaulyje. Ir kartais atrodo, kad žmonijai padėti gali tiktai Dievas, ji pati to nepajėgs. Bijau dėl savo ir visų vaikų ateities (p. 210, 211).

Tai fragmentas iš 2004 m. sausį rašyto Avuotinio laiško, kurį cituoju dėl to, kad jis gerai atspindi pakitusias abiejų susirašinėjančiųjų nuotaikas ir pasaulėjau-

tą XX a. paskutiniame dešimtmetyje – XXI a. pradžioje. Sprendžiant iš laiškų, mano nuomone, tuo laiku labiau keitėsi Maldonio vidinė būseną, jis sunkiau išgyveno dinamiškai besikeičiančioje Lietuvoje ir pasaulyje vykstančias permainas. 1999 m. gegužę prisipažįsta neturįs noro rašyti, sako galvojęs, „kad dabar ne literatūros laikas, ypač mūsų kartai“ (p. 199), keleriais metais anksčiau išreiškia nepasitenkinimą besidauginančiais leidėjais, dėl kurių atsiranda „tikra grafomanijos upė“ (p. 168), bet nebesą profesionalios kritinės literatūros proceso refleksijos, o literatūroje ir kultūroje per daug komercializacijos, manipuliatyvumo.

Kad buvo tikrai nelengva susivokti sparčiai vienas kitą vejančiuose įvykiuose, aiškiau numatant perspektyviausius valstybinius, politinius ateities scenarijus, rodo ilgas 1990 m. balandžio 7 d. laiškas. Jame Maldonis prisipažįsta Lietuvos nepriklausomybės klausimu buvęs nuosaikios linijos šalininkas: kovo vienuoliktąją, anot jo, reikėjo su SSSR susisaistyti penkerių metų sandraugos sutartimi, bet nugalėję „minios ir mitingų imperatyvai“ (p. 158), kurie visus įtraukė į avantiūriniam žaidimams prilygstančią ir tragiškai pasibaigti galinčią situaciją. Tame pat laiške netiesiogiai pritariama Arvydo Juozaičio straipsniui „Istorinė klaida“, o 1998 m. sausį gėdingu įvykiu laikomas „politikoje nepatyr[usio] žmog[aus]“ (p. 190), t. y. Valdo Adamkaus, išrinkimas prezidentu.

Nepriklausomybės pradžioje Maldonis kurį laiką jautėsi atstumtas: „tapau odiozine figūra“, „esu vertinamas kaip praeities monstras“ (p. 164, 167). Tuomet jam net atrodė, kad vienintelė pastovi dominantė, kuri liko Lietuvos gyvenime, yra griūtis (*sabrukums*)⁶: „[v]isokia – ekonominė, dvasinė, kūrybinė“ (p. 167) griūtis. Vis dėlto visų tų asmeniškai ir kitaip skaudžių permainų tolimoji perspektyva jo numatoma absoliučiai pozityvi ir šviesi, aiškiai demonstruojant, kad tvirtos pamatinės vertybinės nuostatos poetui leido išlaikyti blaivų, skvarbų bendrąjį strateginį žvilgsnį į ateities Lietuvą:

6 Čia dar kartą reikia priminti, kad visi Maldonio ir beveik visi Avuotinio laišakai rašyti lietuviškai, o publikavimui knygoje jos išversti į latvių kalbą. Taigi visos laiškų citatos recenzijoje yra vertimo vertimas. Tarkime, šiuo atveju sunku būtų *tiksliai* pasakyti, kokį Maldonio žodį – „sugriuvimas“, „žlugimas“, „krachas“, „suirimas“, „griūtis“ ar kitokį – Avuotinia verčia latvišku žodžiu *sabrukums*. Tikslinantis reikėtų žiūrėti originalą (gal net visais laiškų citavimo atvejais) jos asmeniniame archyve, neaišku, ar prieinamame dabar. Tačiau tai jau būtų kitokio pobūdžio ir daug platesnis tyrimas, o ne latviškai išleistos ir latvių literatūrinėje–kultūrinėje terpėje funkcionuojančios knygos *Suolelis prie Salacos* recenzija, kuria siekiama kuo adekvačiau ir skvarbiau pristatyti būtent viešai funkcionuojantį korespondencijos variantą.

Svarbiausia ir esmingiausia – išėjimas iš nelaisvės namų. Visa kita po kelerių dešimtmečių taps kasdienybės detale, kurią, jei kas ir atsimins, tai jau be ypatingo gailėsčio (p. 171).

Tų kasdienybės detalių, tikėtina, gausu dienoraštyje, kuris knygoje minimas ir paties Maldonio, ir Avuotinos. Pastaroji viename komentare užsimena: „Alfonsas rašė dienoraštį. Jis pats man tai sakė“, komentarą užbaigdama viltimi – „[t]ikiu, kad kažkada turėsiu galimybę jį perskaityti“ (p. 104). Tokios galimybės – perskaityti šeimos archyve likusį (?) Maldonio dienoraštį – turbūt tikisi ir daugiau skaitytojų, ir apskritai jis būtų pravartus visai XX a. II pusės – XXI a. pradžios lietuvių literatūros, kultūros, visuomeninio gyvenimo istorijai geriau pažinti. O latvių rašytojai Avuotiniai reikia dėkoti už galimybę skaityti laiškus, jų paaiškinimus, pripažįstant, kad *Suolelis prie Salacos* yra abiem literatūroms svarbus epochos dokumentas.

Baigdamas recenziją skaitytojus turėčiau informuoti, kad, prieš išleisdama šią knygą, Daina Avuotinia neseniai buvo publikavusi du panašaus pobūdžio leidinius, svarbius latvių literatūros atminčiai: 2015 m. pasirodė jos knyga *Mano stiprybės kolonos: laišškai ir trumpi prisiminimų komentarai (Mani spēka pīlāri: vēstules un mazi atmiņu komentāri)*, o 2017 m. – knyga *Nenykstantys blyksniai: amžininkų laišškai ir prisiminimų trupiniai (Paliekoši uzzibsnījumi: laikabiedru vēstules un atmiņu kripatas)*. Pirmoji skirta poetams Vaciečiui ir Zieduoniui, antroji – net septyniems literatams (Čaklajui, Lisovskai, Janiui Sudrabkalnui (Jānis Sudrabkalns, 1894–1975), Mirdzai Kempei (Mirdza Ķempe, 1907–1974) ir kitiems). Ir iš viso pastarąjį dešimtmetį ar kiek ilgėliau rašytoja labai produktyvi – nuo 2011 m. yra išleidusi keliolika (!) romanų.